

doi: 10.5281/zenodo.3497140

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ РОЗПОВІДІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Psycholinguistic Features of Creative Storytelling of the Senior Preschool Children

Inna Mysan

Ph.D. in Pedagogy, Assistant professor

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

mysan.iv79@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9416-4484

Absrtact

The content of the article presents the results of an empirical research in studying the state of senior preschoolers' creative storytelling development. Psycholinguistic analysis of the authentic statements of children through discourse analysis, content analysis, etc. methods was carried out on the indicators (independence in formation of the meaning of story, the content of the creative story, the ability to think up the beginning of the story, the sequence of events (culmination) and solution, adherence to the unity of the concept and content of the creative story, grammatical structuring, means of the inter phase communication) and made it possible to identify both characteristic features of children's creative narratives and typical signs of the actual development of their narrative speech (narration).

Key words: *creative storytelling, signs, creative story, narrative speech, children's expressions.*

Вступ Introduction

Наукові погляди психологів (Ахутина, 1989; Зимняя, 2001; Калмикова, 2008; Леонтьєв, 1999; Лурия, 1998) ґрунтуються на уявленні про структуру мовленнєвої діяльності та різноманітні психофізіологічні механізми сприймання і породження мовлення, що забезпечують вироблення необхідних якостей мовленнєвої особистості. Структурною одиницею процесу породження мовлення є висловлювання, яке є відносно самостійним, завершеним, включає в себе комунікативно-модальний аспект, інтонацію (в усному мовленні), невербальні засоби спілкування. Побудова зв'язних висловлювань стає можливою завдяки активному розвитку в дошкільному дитинстві мовленнєвої здатності, яка дозволяє дитині будувати нові творчі висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації та в межах закріплених в мові правил.

Одним із найскладніших видів творчої діяльності дитини, що вимагає достатнього мовленнєвого та когнітивного досвіду, є творче розповідання. Творче розповідання – процес самостійного складання дитиною змістовної оригінальної розповіді, логічно побудованої і викладеної у відповідній словесній формі. Обов'язковими компонентами такої розповіді мають бути самостійно відтворенні дитиною образи ситуації, події, дії, при цьому вони мають використовувати свій власний досвід, по-новому комбінуючи його фрагменти та точно, виразно й цікаво передавати ці креативи у формі зв'язної розповіді. Істотними ознаками творчої розповіді є: синтаксична зв'язність і смислова цілісність; наявність композиції (вступ, основна частина, кінцівка); різноманітність синтаксичних конструкцій, що передають відношення місця й часу; лексичні повтори, ланцюгові синонімічні та займенникові зв'язки структурних її частин.

Мета статті – опис результатів аналізу творчих розповідей дітей, розкриття специфіки дитячих висловлювань розповідного функціонально-смислового типу.

Методи дослідження *Methods of the Research*

Для вивчення особливостей творчої розповіді дітей старшого дошкільного віку використовувалися такі *емпіричні методи*: записування висловлювань на диктофон, дискурс-аналіз, структурно-логічний аналіз, контент-аналіз, лінгвостатистичний метод.

Результати *Results*

Транскрибування текстів дитячих автентичних висловлювань й наступне їх студіювання дало змогу отримати такі результати. Відповідно до показника «самостійність формування смислу» розповіді на запропоновану експериментатором тему, отримано такі дані: переважна більшість дітей (89,0%) відчуває значні труднощі під час передачі свого задуму. Так, наприклад, у висловлюваннях дітей на тему: «Добре, що на світі є мама»

зафіксовано, що в них не розгортається сформований смисл («Добре. Мама лагідна, любима...»; «Що без мами не живуть діти»).

При складанні розповідей на самостійно обрану дітьми тему, лише 9,0% з них намагалося придумати цікавий сюжет, передати свій задум, розвинути сюжетну лінію, описати настрої та послідовність дій героїв. Напр.: 1) *Дерева готуються до зими, спочатку вони стають оголеними, потім, коли літо, вони вдіваються листочками, але в мене зимою день народження. Потім дерева, коли зима уже настає, то дерева іще голі, листя опадає. На снігу можна кататися, малювати ангела, і ще можна на снігу кататися на санках і на лижах і всьо; 2) Жив собі дід і баба. От баба каже діду: Діду, діду, ти збереш сам овочі, а дід не хотів, він бабу обманював що він болів. Тут дід сказав бабі: – Я болію. А баба сказала: – Йди в постель. І той пішов дюк, дюк, дюк. І баба сама пішла збирати помідори, агурици, зробила салат, піцу і сок. А баба сказала: – Ужин! Бігом їсти, то дід прийшов. А баба каже діду: – Нет, нет, ти не сабірал помідори і агурици. І він пішов назад. А потім він усе собрав і картошку.*

91,0% дітей взагалі не змогли самостійно придумати творчу розповідь за самостійно обраною темою.

Аналіз висловлювань дітей за показником «змістовність творчої розповіді» (оригінальність змісту, дії, уявних діючих осіб) засвідчив, що у висловлюваннях дітей низький рівень оригінальності. Також було виявлено, що вони не здатні скласти план розповіді і розгорнути зміст розповіді з логічним завершенням у зрозумілій для слухачів формі.

За результатами виконання мовленнєво-творчого завдання в процесі образотворчої діяльності, було виявлено, що тільки 12,0% дітей були спроможні побудувати висловлювання описового характеру за власним малюнком.

Взаємозв'язок образотворчої та мовленнєвої діяльності при складанні творчої розповіді за власним малюнком у різних дітей виявився неоднаково – від використання мовлення як пояснення зображуваного, коли образи майбутнього висловлювання підказувалися дитині малюнком (Напр.: «Малюнок для моєї мами. Я їй намалювала сонце, небо і ось таку радугу і квіти») до складання самостійних зв'язних висловлювань, в яких малюнок не слугував ілюстрацією до висловленого (Напр.: «Це машина робиться. Це джип, а оцей іде допомогти одсунуть деталі, а він іде додому. Радуга світить, а це хмаринка-сердечко, а це сонечко, а в будинку жде їх друг»).

Аналіз висловлювань за показником *«здатність придумати початок розповіді, послідовність подій (кульмінацію) і розв'язку»* показав, що діти утруднюються передати свій задум, та продумувати цікавий сюжет з дотриманням логічної послідовності усіх структурних частин цієї творчої розповіді.

Аналіз творчих висловлювань дітей старшого дошкільного віку за поданим початком розповіді засвідчив: 85,0% дітей не вміють продовжити побудову творчої розповіді з поступовим розвитком сюжетної лінії та наявністю в ній усіх структурних частин.

25,0% дітей оминають початок розповіді (*«Вона іде. Потом появляється листя. Дерева, листочки падають і ще там всяке буває»*), а 22,0% – кінцівку (*«Да. Вона буде маленька і потім збільшується, і стане великою»*). 55,0% дітей не здатні побудувати зачин і кінцівку творчої розповіді (*«Все розквітає, встає...»*; *«Бо хочеться ще спатки»*). 70,0% дітей взагалі не змогли самостійно побудувати розповідь за структурою монологу. Отже, переважна більшість творчих розповідей дітей мала значні (композиційні) порушення.

За показником *«дотримання єдності задуму і змісту творчої розповіді»* було виявлено такі результати: 12,0% дітей проявили цікавість до запропонованого завдання скласти творчу розповідь за планом та поданим заголовком, намагаючись правильно розпочати її і у часовій послідовності побудувати розповідь, розвинути сюжет та передати дії героїв, пов'язати свої висловлювання єдиним задумом, при цьому дотримуючись всіх структурних частин розповіді. Наприклад: *«Вони... роблять трошки великого торта і кладуть на нього вишеньку. Трошки (пауза), трошки намазують і ложать в коробку лисичці гарну шубку. Вони... вони шукають коробку, яку викидають у лісі, яка непотрібна і в коробці нічого нема. Вони знайшли трошки ту, яку їм треба, їм треба велику і вони знайшли велику. І поклали шубку тепленьку для Лисички. І вітають з День народження»*.

Варто зауважити, що в переважній більшості дітей (88,0%) не сформовані уміння композиційної побудови розповіді, спостерігалися відступ від теми, невідповідність теми і змісту, маловиразні характеристики персонажів. Напр.: *«Я. Ну пагаді. Дивився, а там він хотів зайця зловить віровкою. Коли вовк впав на їх і поколовся сильно. Коли вовк був козеням, то заєц дав йому якусь... І кінув їжачка, він показав кулака»*.

Аналіз творчих розповідей за показником «граматичне структурування» засвідчив, що у висловлюваннях дітей переважають прості речення (75,0%), з них: 28,0% – двоскладні («В лісі знайшов. Воно було з цяточками»; «Її засмутили. Вона загубилася»); прості двоскладні поширені речення («Лисичці робили подарунки»); прості двоскладні з однорідними підметами («Була мама в неї була дитина Катя»); прості двоскладні з однорідними присудками («Полити в саду квіти, прибрати будинок»). 3,0% речень – односкладні, з них: означено-особові («Вона випала з кишені»), безособові («Жила в дуплі в лісі»).

Складні речення становлять 18,0%, з них складносурядних – 7,0% («Катя любила дуже гуляти на вулиці, вона всіх своїх подруг звала»); складнопідрядних – 9,0% («Вона плакала тому що в неї не було доміка»); безсполучникових – 2,0% («Вони гарно себе украшають»).

Варто зазначити, що речення в дитячих творчих розповіданнях не взаємопов'язані. Мовлення ситуативне. Висловлювання не завжди зрозумілі без знання ситуації, про яку йдеться у ньому. Напр.: «Він багато їв і він барлогу до сну готував, а коли сніжок трусить це йому покривало. А коли він просинається, він як мізинчик». Діти пропускають слова, замінюючи їх жестами, мімікою, вигуками «ну» («Ну... вона іде потім появляється листя, дерева листочки падають і ще там всяке буває»).

Аналіз висловлювань дітей за показником засоби міжфразового зв'язку показав, що єднальний сполучник «і» займає центральне місце серед усіх сполучників, які використовуються дітьми в складних реченнях, напр.: «Зайчик несе квіти дівчинці ліском. І побачив ялинку, зайчик стрибав по снігу. І знайшов подарунка. І ось настала ніч і він побачив хатинку дівчинки. І зайчик зайшов в хатинку і подарив їй квіти»; «Зайчик живе біля ялинки. І от зайчик стрибав по снігу і побачив подарунок, взяв і забрав до хати. Настала ніч і він заблукав і знайшов хатинку».

Висновки **Conclusions**

Аналіз отриманих результатів психолінгвістичного дослідження дає підстави виявити такі особливості дитячих висловлювань: творчі розповіді є бідними в смисловому й змістовному планах, в них наявне порушення

послідовності подій, пропуск окремих структурних частин, незв'язність окремих епізодів між собою. У мовленні дітей яскраво виражена дієслівність, невміння використовувати композиційні моделі творчих розповідей, синтаксичні конструкції притаманні розповідному мовленню, нездатність вживати точну і виразну лексику, дотримуватися інтонаційної виразності, відповідної лексико-граматичному поділу висловлювання. Діти вдаються до зайвих необґрунтованих повторів слів і пауз. Отримані дані про актуальний рівень розвитку творчого розповідання має практичне значення, оскільки можуть використовуватися при створенні методик і технологій з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Література *References*

- Ахутина, Т.В. (1989). *Порождение речи. Нейролингвистический анализ синтаксиса*. Москва: Изд-во МГУ.
- Зимняя, И.А. (2001). *Лингвopsихология речевой деятельности*. Москва – Воронеж, НПО «МОДЭК».
- Калмикова, Л.О. (2008). *Психология формирования мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку*. (Монографія). Київ: Фенікс.
- Леонтьев, А.А. (1999). *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл.
- Лурия, А.Р. (1998). *Язык и сознание*. Ростов н/Д: Изд-во «Феникс».